

KÜRESELLEŞME, YERELLEŞME VE YÖNETİŞİM PERSPEKTİFİNDEN BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI*

 Hakan BADEM**

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte daha da belirginleşen bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları sosyoekonomik, politik ve kültürel birçok olumsuz yansımayı da beraberinde getiren ülkelerin karşı karşıya kaldıkları en önemli sorunlardan biridir. Bu nedenle dünyadaki tüm ülkeleri tehdit eden bölgesel gelişmişlik eşitsizliklerinin azaltılması ülkelerin öncelikli hedeflerinden biri hâline gelmiştir. Bu durum, yerel dinamiklere odaklanan yeni bir yapılanmaya olan ihtiyacı ortaya çıkarmış ve bunun sonucunda kalkınma ajansları gündeme gelmiştir. Bölgesel kalkınma ajansları ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmış, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yaygınlaşmış ve Türkiye'de Avrupa Birliği'ne katılım süreci ile birlikte ön plana çıkmıştır. Yönetişimin temeli, kamu-özel sektör-sivil toplum kuruluşlarının dayanışması ve işbirliğidir. Bu da yönetişimin çok aktörlü bir yönetime odaklandığını göstermektedir. Bu bağlamda bölgesel ölçekte uygulanacak politika ve uygulamaların başarısı, kalkınma ajansları ile yerel aktörler arasındaki iş birliği ve dayanışmaya bağlıdır. Dolayısıyla bu çalışma, bölgesel yönetim anlayışının önemli aktörlerinden biri olan kalkınma ajanslarının oluşumunu, gelişimini ve etkinliğini küreselleşme ile birlikte önemi artan yerelleşme ve yönetim perspektifinden açıklamayı hedeflemiştir.

Anahtar Kelimeler: küreselleşme, yerelleşme, yönetim, bölge, kalkınma

Regional Development Agencies from The Globalization, Localization and Governance Perspective

ABSTRACT

The developmental differences between regions, which have become more evident with globalization, are one of the most important problems faced by countries who also bring many negative socio-economic, political and cultural reflections. In this context, reducing the regional development inequalities that threaten all the countries around the world has become one of the primary goals of the countries. This situation revealed the need for a new administrative structure and as a result, the establishment of regional development agencies has become a main topic. The regional development agencies first emerged in the United States, became widespread in Europe after the Second World War, and came to Turkey prominence during the process of membership to the European Union. The basis of governance is the unity and cooperation of the public-private sector-civil society organizations. And this shows that governance focuses on a multi-actor management. In this context, the success of the policies and practices to be implemented on a regional scale depends on the cooperation and unity between the development agencies and local actors. Therefore, this study aimed to explain the formation, development and activities of the development agencies, which are one of the most important actors of understanding regional governance, from the perspective of localization and governance whose importance has increased with globalization.

Key Words: globalization, localization, governance, region, development

* Bu makale, yazarın 2022 yılında 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunduğu "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları" başlıklı bildiri özetinin geliştirilmiş hâlidir.

** Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Bursa / TÜRKİYE, hakan234444@hotmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Badem, H. (2023). Küreselleşme, yerelleşme ve yönetim perspektifinden bölgesel kalkınma ajansları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(45), 691-716.
<https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1257281>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 27 Şubat / February 2023

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 20 Haziran / June 2023

Giriş

Küreselleşme, yerelleşme ve yönetim, dünyadaki son değişiklikleri açıklamak için baskın kavramlar hâline gelmiştir. Küreselleşme, özellikle 1970'lerden beri yaygın bir konu hâline gelse de kavram yeni değildir ve uzun süredir varlığını sürdürmektedir. Küreselleşme ekonomik alanda ön plana çıkarken, siyasi, kültürel, teknolojik ve yönetsel alanlarda da etkisi yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Küreselleşme ile birlikte yerelleşme ve yerellik giderek daha önemli hâle gelmiştir. Halka odaklılık ve etkinlik gibi unsurlar, kamu hizmetlerinin vatandaşa en yakın birimlerle sunulmasını zorunlu kılmış, bu da merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkide yeni arayışlara ve değişikliklere yol açmıştır (Parlak, 2002: 50). Öte yandan 1990'lı yıllarda gelişen "yeni bölgecilik" yaklaşımı yerel uygulamaları ön plana çıkarmıştır. Yönetişimin özü, kamu-özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği ve dayanışmadır. Bu nedenle, yönetim çok aktörlü bir yönetimi vurgulamaktadır.

Yönetişim yaklaşımının yaygın olarak kendini gösteren bir boyutu da bölgesel yönetişimdir. Yönetişim ve bölgesel yönetişim, bölgesel gelişmenin şeffaf, demokratik, etkin, verimli ve dayanışmacı bir şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Çukurçayır, 2013: 316). Bu bağlamda, bölgesel düzeyde, yeni bölgecilik yaklaşımının ve bölgesel yönetişim anlayışının önemli aktörlerinden biri de bu çalışmanın konusunu oluşturan bölgesel kalkınma ajanslarıdır. Ajansların temel amacı, ülkeleri tehdit eden önemli sorunlardan biri olan bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Nitekim bu sorun hemen hemen tüm ülkeleri tehdit etse de Türkiye gibi bazı ülkelerde bölgesel gelişmişlik farklılıkları çok belirgindir. Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı bölgesel dengesizlik sorununu gidermek için geçmişte birçok çaba sarf etmişse de bu konuda tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Avrupa Birliği'ne üyelik süreciyle birlikte bu sorunu azaltacak tedbirlerin alınması daha da önem kazanmıştır.

Bu kapsamda; bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları birçok sosyoekonomik, politik ve kültürel tehdidi beraberinde getirdiğinden, bu konunun ele alınması ülkeler için kritik öneme sahiptir. Bir ülkenin bölgeleri arasında çok belirgin gelişmişlik farklılıklarının varlığı birçok olumsuz sonucu beraberinde getirebileceği gibi, ülkenin bekasını tehlikeye atacak önemli gelişmelere de sebebiyet verebilecektir. Ayrıca günümüzde az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere sürekli bir göç yaşanmaktadır. Bu durum başta ulaşım, altyapı, sağlık, barınma vb. olmak üzere pek çok açıdan sorunlara yol açacak ve gelişmemiş bölgeleri daha da geriletecektir. Bu bağlamda nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğinin kullanıldığı bu çalışmanın temel hedefi, başta Avrupa ve Türkiye olmak üzere dünyada yaygın olarak görülen kalkınma ajanslarının ortaya çıkışını, gelişimini ve etkinliğini küreselleşme ile birlikte giderek önem kazanan yerelleşme ve yönetim kavramları çerçevesinde açıklamaktır.

1. Küreselleşme

Aşağıdaki açıklamalardan da görüleceği üzere küreselleşmenin farklı tanımları mevcuttur. Ancak küreselleşmenin ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığı ve etkileşimi teşvik ettiği yaygın olarak kabul edilmektedir.

Küreselleşme anlaşılması zor ve karmaşık bir kavramdır (Heywood, 2015a: 189). Küreselleşmenin en çarpıcı özelliği, ülkeler arasındaki mesafelerin ve sınırların önemini azaltmasıdır. Ancak küreselleşme, yerel ve ulusal kimliklerin küresel kimliklere tabi kılınmasını gerektiren bir süreç olarak tarif edilemez. Aksine, siyasi süreçleri derinleştirir ve genişletir ve yerel, ulusal ve küresel olayların sürekli etkileşimini vurgular (Heywood, 2015b: 332-333). Ayrıca küreselleşme siyasi ideolojileri etkilemiş, milliyetçilik ve diğer ulus temelli unsurların önemini yitirmesine neden olmuştur. Bu süreçte çeşitli muhalif güçler ortaya çıkmıştır (Heywood, 2015c: 38-39).

Küreselleşme, dünya genelinde sosyal bağların güçlendirilmesini, geniş kapsamlı olayların hem uzak yerleşimler hem de yerel yapılar üzerindeki etkisini ve bu olgunun karşılıklı doğasını ifade eder. Ancak yerel oluşumlar, geniş kapsamlı ilişkilerin etkileriyle çelişebilir, bu da sürecin diyalektik yönünü vurgular (Giddens, 2014: 68).

Neoliberal teorinin özelliklerinden biri de küreselleşmeye karşı olumlu tutumdur. Küreselleşme süreci, ekonomiden uluslararası ilişkilere, çevre sorunlarından insan haklarına kadar pek çok farklı konuda büyük etkiye sahiptir. Bu süreç, devletin ekonomideki rolünü zayıflatmış, ulus-devletin önemini nispeten azaltmış ve ulus üstü yapıları ön plana çıkarmıştır. Öte yandan küreselleşme çok boyutlu olmasına rağmen ekonomik boyutu ön plandadır (Taban & Kar, 2016: 61-240).

Küreselleşme, insanların, malların ve fikirlerin ulusal sınırlar ötesinde hızlı ve kitlesel hareketiyle karakterize edilen, dünyanın dört bir yanındaki insanları birbirine bağlayan ve dolayısıyla küresel ölçekte karşılıklı bağımlılık yaratan bir dizi süreçtir (Ekici, 2013: 86). Küreselleşmeyi bir süreç olarak kabul eden Beck (2000), bu sürecin ekolojik, kültürel, ekonomik, politik ve sivil toplum alanlarında bir arada bulunan ancak birbirine indirgenemez oluşumların varlığını içerdiğini belirtir ve bu varoluşun ulus devletlerden ziyade ulusötesi aktörler tarafından şekillendirildiğini savunur (akt. Sarıbay, 2014: 176).

Küreselleşmenin etkileri üç ana noktada özetlenebilir. Bunlardan ilki, bireysel kimliklerin artması ve siyasallaşmasıdır. İkincisi, yerel kurumların ve yapıların önemi ve etkisi, merkezi kurumların yerini almıştır. Son olarak, insanların eylem ve davranışlarını küresel bir bakış açısına ve kültüre uydurmak için belirli dayatmalar ortaya çıkmıştır. Bu etkilerin bir sonucu olarak da siyasal dünyayı temsil eden devlet ile kültür dünyasını bünyesinde barındıran ulus arasında bir kopukluk oluşmuştur (Sarıbay, 2008: 131).

Bauman, küreselleşmenin dünya düzeni üzerindeki olumsuz dönüştürücü etkisine odaklanır. Küreselleşmenin yarattığı düzensizliğin var olan düzeni değersizleştirdiğini savunarak küreselleşmenin devrimci niteliğini öne çıkarır. Bu değişim, dünya düzenini acizliğin ve bağımlılığın simgesi hâline getirmiştir (2011: 48). Öte yandan, küreselleşme ve yerelleşme arasında bağımlı bir ilişki olmasına rağmen (2013: 96), aralarında bariz bir çelişki vardır. Küreselleşme aynı zamanda iktidar ve siyasetin kademeli olarak ayrılması anlamına da gelir (2014: 129).

Küreselleşme sürecinin tetiklediği en önemli tartışma ulus-devletin işlevi etrafında dönmüştür. Bu tartışmalar, ulus-devletin işlevinin ve bu işlevin sosyopolitik bileşeniyle ilişkilendirilen milliyetçiliğin de sona erdiğini göstermiştir. Ancak 11 Eylül terör eylemini izleyen gelişmeler, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünyanın pek çok yerinde milliyetçi hareketlerin tekrar başlamasına yol açmıştır (Sarıbay, 2013: 114).

Sanlı, küreselleşme konusunda iki karşıt bakış açısı sunar. Küreselcilere göre küreselleşme süreci kaynakların, piyasaların ve üretici güçlerin en rasyonel ve etkin kullanımını sağlamış ve iletişim araçlarını geliştirmesiyle de ülkeler arasındaki ticaret artmıştır. Öte yandan küreselleşme karşıtlarına göre uluslararası sermaye, hâkimiyetini koşulsuz olarak genişletmiş, küresel ölçekte, fakir ve azgelişmiş ülkeler üzerinde önemli bir ekonomik ve siyasi güç hâline gelmiştir (2005: 11). Sklair (2002), küreselleşmenin tek sonucunun çok uluslu şirketlerin gelişmesi olduğunu ileri sürerek benzer bir bakış açısını paylaşır (akt. Sennett, 2011: 19).

Küreselleşme bölgesel farklılıkları teşvik ederken, dünyanın bazı yerlerinde gelişmiş ülkelerin öne çıktığı bir kutuplaşma sürecinin de yolunu açmıştır (Elmas, 2001: 7). Küreselleşmeden etkilenen ülkelerin ekonomilerinde makroekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi için üç temel politika izlenir. Bu politikalar arasında özelleştirme, kamu

kurumlarının yeniden yapılandırılması ve yaratıcılığın ve yeniliğin teşvik edilmesi yer alır (İnceci, 2006: 440).

Küreselleşme, diğer tüm yapı ve süreçlerde olduğu gibi devletin yapı ve işlevlerinde de önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimde devletin rolü sınırlandırılmaya çalışılsa da devlet müdahalesini gerektiren yeni hizmet gereksinimleri belirginleşmiştir. Ayrıca, kamuoyunun devlet yönetimine ilişkin algısı ve kamu hizmetlerinden beklentileri önemli dönüşümlere uğramıştır. Bu da yeni yönetim biçimlerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Yeni yönetim yaklaşımları, kamu hizmetlerinin hızlı, etkin ve verimli sunulmasını, kalitenin artırılmasını ve vatandaş memnuniyetinin sağlanmasını hedeflemiştir (Göküş, 2011: 17).

Küreselleşmenin en belirgin özelliklerinden biri kamu sektörü üzerindeki etkisidir. Sanayi ve teknoloji devrimi olarak adlandırılan tüm değişimler, küresel ekonomide, sosyal yapıda, yönetimde ve kurumlarda değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca küreselleşme, kapitalist sistem içinde sadece ekonomik yollarla değil, aynı zamanda kurumsal çerçeveleri hedeflerine uyacak şekilde değiştirerek de egemenlik kurmaya çalışır (Keleş, 2013: 57). Nitekim küreselleşmenin en önemli yönetsel etkilerinden biri, kamu yönetimlerini değişime zorlayarak yeni yapıların ortaya çıkmasına yol açmasıdır.

2. Yerelleşme

Genel bir bakış açısıyla, dünyadaki tüm ülkeleri “siyasi” bakımdan; federal/üniter, “idari” bakımdan; merkeziyetçi/ademimerkeziyetçi olarak kategorize etmek mümkündür. Ayrıca her ülkenin tarihsel geçmişi, sosyal gelişimi ve yerel yönetim gelenekleri, merkezi veya yerinden yönetim ağırlıklı bir sistemi benimseyip benimsemediklerini etkilemiştir (Parlak, 2002: 44). Dolayısıyla tüm kamu hizmetlerinin merkezi yönetimler tarafından yürütülmesi bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir.

Kamu hizmetlerinin zamanla artması ve çeşitlenmesi karşısında devlet bu hizmet ve talepleri geleneksel yönetim yöntemleriyle karşılamakta güçlük çekmiştir. Bu durum, bazı kamu hizmetlerinin özellikleri ve teknik yapıları gereği bağımsız bir kuruluşa devrini zorunlu kılmıştır (Özyörük, 1977, akt. Gürbüz, 2021: 9). Ayrıca merkezi yönetimlerin pek çok yerel/bölgesel hizmetin önemini değerlendirmesi ve alınan kararları takip etmesi de zordur (Dinler, 2020: 326). Bahsedilen hususlar bazı kamu hizmetlerinin merkezden ziyade yerinden yürütülmesinin daha faydalı olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, ademimerkeziyetçilik süreci, merkezi yönetimlerin giderek karmaşıklaşan kamusal gelişmelere yeterince yanıt veremediğinin de bir göstergesidir (Bafail & Kaya, 2009: 3).

Yerellik ilkesi literatürde çok geniş yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda hizmette halka yakınlık (subsidiarite) ve yapabilir kılma (enablement) ilkelerini de içermektedir (Özer, 2006: 244). Yerelleşme, merkezi yönetimden yetki devri yoluyla yerel otoritelerin yetkilerinin artırılmasını ve var olan yapılarının güçlendirilmesini ifade etmektedir (Bildirici, 2010: 41). En basit ifadeyle ademimerkeziyetçilik, merkezi hükümete ait yetkilerin dağıtılması şeklinde açıklanmaktadır (Mengi & Algan, 2003: 153). Heywood, ademimerkeziyetçiliğin nedenlerini dört noktada toplamaktadır. İlk olarak, merkezi hükümete kıyasla, yerel veya bölgesel otoriteler vatandaşlara siyasi hayata katılmaları için daha fazla fırsat sağlayarak daha eğitilmiş ve bilgili vatandaşlar yaratmaktadır. İkincisi, yerel yönetimler halka daha yakın olmakla birlikte ihtiyaçlarını daha iyi karşılamaktadır. Üçüncüsü, yerelde alınan kararlar daha anlaşılır ve meşru sayılabilirken, merkezi yönetimlerin fiziki ve siyasi bakımdan uzak olduğu düşünülmektedir. Son olarak, ademimerkeziyetçilik idari gücü bölerek, bir kontrol ve denge ağı oluşturarak özgürlüğü savunmaktadır; yerel otoriteler, merkezi hükümeti kontrol ettikleri kadar birbirlerini de kontrol etmektedir (2015b: 337).

Uluslararası literatürde sıklıkla kullanılan “subsidiarite” kelimesinin anlamındaki temel düşünce, “yerele ait hizmetlerin yerine getirilmesinde yerelin halk, imkân ve araçlarıyla önceliğini tercih etme” şeklinde açıklanmaktadır (Toprak, 2014: 41). Subsidiarite ilkesi, “katmanlı yetki ilkesi”, “hizmette yerel önceliği ilkesi” ve “yetki ikamesi ilkesi” olarak da ifade edilmektedir.

Avrupa Birliği'nin yetkilerine ilişkin temel ilkelerden biri olan subsidiarite ilkesi (Toprak, 2014: 41), AB'nin kuruluşunda büyük önem taşıyan ve 07.02.1992 tarihinde imzalanarak 01.11.1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması olarak da bilinen Avrupa Birliği Antlaşması ile ön plana çıkmıştır. Bu durum Avrupa Birliği Antlaşması'nın önsözünde, “kararların katmanlı yetki ilkesine uygun olarak vatandaşa mümkün olan en yakın şekilde alındığı, Avrupa halkları arasında giderek daha sıkı hâle gelen bir birlik yaratma sürecini devam ettirmeye karalı olarak” (Avrupa Birliği Başkanlığı) şeklinde vurgulanmıştır.

Avrupa Konseyi tarafından 1985 yılında imzaya sunulan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda, subsidiarite ilkesinin ülkelerin idari yapılarına ilişkin bir ilke olarak kabulü dolaylı olarak yer almıştır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Türkiye tarafından 1991 yılında 3727 sayılı “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun” ile onaylanmıştır. Türkiye altı maddenin sekiz fıkrasına çekince koymuştur (Akdoğan, 2008: 203).¹

Subsidiarite ilkesi, sadece üye devletlerin gücünü artırmakla kalmaz, aynı zamanda bölgesel ve yerel otoritelerin kendi ülkeleri karşısında özerkliğini de güçlendirmektedir (Eryılmaz, 2013: 241). Schmidt'e (1999) göre, AB yerel düzeyde giderek daha fazla etkileşime girmiştir. Bölgeler Komitesi'nin politika oluşturmada daha aktif olması, yapısal fonların artması ve AB komiteleri ile yerel otoriteler arasındaki ilişkilerin güçlenmesiyle subsidiarite ilkesi önem kazanmıştır (akt. Cıngı, 2007: 130).

Küreselleşme ve demokratikleşme süreciyle birlikte meydana gelen değişimler yerelleşme olgusunu olumlu yönde etkilemiştir. Günümüzde yerel yönetimlerin önemi iki temel faktör tarafından artırılmaktadır. İlk olarak, yerel yönetimler demokrasinin etkili ve gerekli aktörleri olarak algılanmaktadır. İkincisi de, yerel yönetimlerin halka doğrudan ve ucuz hizmet sunan ve halkın katılımını sağlayan idari birimler olarak değerlendirilmeleridir (Uzun & Kurt, 2002: 75).

Geleceğin kamu yönetiminde daha fazla yerelleşme ve daha fazla özelleştirme önem kazanacaktır. Bu bağlamda kamu yönetimleri hesap verebilirlik, rekabetin kontrolü ve koordinasyon konularına odaklanmalıdır. Bu durum bürokratikleşmenin önlenmesini de beraberinde getirecektir (Ergun, 2015: 27).

3. Yönetişim

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşananlar ve mevcut kamu yönetimi sistemleri olumsuz sonuçlarını sonraki yıllarda ortaya koymuştur. Buna yanıt olarak, 1970'li yıllardan itibaren yeni kamu yönetimi, yeni kamu işletmeciliği hareketleri ve yönetişimin ortaya çıkmasına yol açan kamu yönetiminde değişim talebi ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu üç eğilim, tavandan tabana ve devlet müdahalesiyle şekillenen siyasi yapılara ve politika oluşturma süreçlerine (Hajer & Wagenaar, 2003, akt. Gündoğan, 2013: 16) ve bunun sonucunda gelişen kamu yönetimine yönelik genel memnuniyetsizliğin bir sonucudur. Öte yandan 1990'lardan itibaren kamu

¹ Türkiye, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 4. maddesinin altıncı, 6. maddesinin birinci, 7. ve 8. maddelerinin üçüncü, 9. maddesinin dördüncü, altıncı ve yedinci, 10. maddesinin de iki ve üçüncü fıkralarına çekince koymuştur (Akdoğan, 2008: 203).

yönetimi, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik konuları yeniden yorumlamayı amaçlayan yönetişime artan bir vurgu yapmıştır. Nitekim yönetim, klasik kamu yönetimi düşüncesinden büyük bir kopuşu ve esaslı bir dönüşümü temsil etmektedir (Gündoğan, 2013: 16). Uçkan, yönetişimin temelini mutlaka demokratik ideallerde olmadığını, bunun yerine görünüşte yönetilemez olanı yönetmenin bir aracı olarak ortaya çıktığını öne süren alternatif bir bakış açısı sunar (2013: 104). Bu açıklamalar yönetim ile yeni kamu yönetimi anlayışı arasındaki yoğun etkileşimi gösterirken, yeni kamu yönetimi yaklaşımını da açıklamayı gerekli kılmaktadır. Kamu yönetiminde geleneksel, hiyerarşik ve katı yaklaşım yerini daha esnek ve piyasa temelli bir yaklaşıma bırakmıştır (Şimşek vd., 2018: 237). Yeni kamu yönetimi; şeffaflık, hesap verebilirlik, vatandaş odaklılık, performans odaklılık, sonuç odaklılık, çok paydaşlılık ve katılım gibi unsurları içermektedir. Bu yaklaşım, yönetimde vatandaşların ve devletin rolüne daha fazla önem veren önemli bir değişime işaret etmektedir. Ayrıca yaklaşım, devlete geleneksel hizmet sağlama rolünün ötesine geçen yeni sorumluluklar getirmektedir. Nitekim vatandaşların yönetime aktif katılımını sağlamak maksadıyla devletin özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları (STK) ile koordinasyon içinde çalışması gerekmektedir (Tekeli, 1999, akt. Eroğlu, 2013: 141-142). Dolayısıyla yeni kamu yönetimi anlayışının özünde yönetim yer almaktadır. Yeni kamu yönetimi anlayışının şeffaflık, hesap verebilirlik, vatandaş odaklılık gibi yönetişimin bütünleyici ilkelerine dayanması ve yönetimde kamu-özel sektör-STK işbirliği ve koordinasyonuna vurgu yapması bunu doğrular niteliktedir.

Yönetişim kavramı, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını ve bunlar arasındaki ilişkiler ve karşılıklı etkileşimleri içeren karmaşık bir sistemi ifade etmektedir. Yönetişim, devletin işlevlerinin etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesini sağlarken, aynı zamanda yönetim sürecinde özel sektörü ve sivil toplumu devletin yanına yerleştirmekte ve bu kurumlar arasında dayanışma ve sorumluluk dağılımını zorunlu kılmaktadır (Ateş, 2004: 98-100). Keleş'e göre yönetişim kavramı, yönetenin (üstün) emrettiği ve yönetilenlerin (astlar ve toplum) onlara itaat ettiği bir ilişkiye indirgenemez. Zira yönetişimde, ilgili tüm tarafların yönetim sürecine dâhil olması çok önemlidir (2013: 67-68). Argüden'e (2007) göre yönetişim kavramı, birinin diğerini yönettiği bir ilişkiden, karşılıklı etkinin belirgin olduğu genel bir ilişkiye geçişi belirtmektedir (akt. Akatay & Harman, 2017: 3). Corbino ve Pennella'ya göre yönetişim, ortaklıkların diğer bir adıdır ve yönetişim içinde farklı ortaklık türleri mevcuttur. Bunlar: iç ortaklıklar, dış ortaklıklar ve kurumlar arası ortaklıklardır (2005: 9).

Piyasalar, hiyerarşiler ve ağlar başlıca yönetişim modellerini oluşturmaktadır. Ayrıca yönetişimin yönetimde ve toplumun genel düzeyinde meydana getirdiği değişimler üç farklı şekilde tezahür etmiştir. İlk olarak, kamu yönetimleri “kürek çekme” yerine “dümen tutma” yönünde artan bir baskıya maruz kalmıştır. İkincisi, yönetim ile piyasa arasındaki sınırlar giderek daha fazla belirsizleşmiştir. Son olarak, çok katmanlı yönetim sistemleri ortaya çıkmıştır (Heywood, 2015b: 66-68).

Yönetişimin ekonomik, politik ve idari olmak üzere üç farklı boyutu bulunmaktadır. Ekonomik yönetim, bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini etkileyen ve diğer ekonomilerle olan ilişkilerini belirleyen karar alma mekanizmalarını düzenlemektedir. Bu yaklaşım adaleti, yoksulluğu azaltmayı ve genel yaşam kalitesini iyileştirmeyi hedeflemektedir. Politik yönetim ise, devletin politika oluşturma yetki ve sorumluluğunu özel sektör ve gönüllü kuruluşlar arasında paylaşmaya odaklanmaktadır. İdari yönetim ise adalet, katılım ve eşitlik ilkelerine önem vermektedir. Bu ilkeler, politik yönetişimin belirlediği politikaların uygulanmasına yön vermektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BM-UNDP), Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası mali ve teknik kuruluşlar, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde gelişmekte olan ülkelerde reform stratejilerini başlatmıştır. İyi yönetim (good governance) olarak bilinen bu stratejiler, temelde genel yönetişime benzemektedir. Bu

yaklaşımında vurgulanan en önemli unsurlar arasında katılım, vatandaş ihtiyaç ve talepleri, verimlilik ve etkililik, şeffaflık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, adalet ve stratejik vizyon geliştirme yer almaktadır (Ateş, 2004: 99-100). Ayrıca IMF, BM-UNDP, Dünya Bankası ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi kuruluşlar, katılımcı demokrasiyi teşvik etmenin bir yolu olarak yönetişimin kurumsal girişimlere entegrasyonunu savunmaktadır. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği sorunlara yanıt olarak UNDP, demokrasi ve yönetişimi geliştirmenin önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla demokratik yönetişimin sağlanması, demokratik iyi yönetişimin teşvik edilmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve sivil toplumun güçlendirilmesi önem arz etmektedir (Santiso, 2002, akt. Gündoğan, 2013: 22).

Yönetişim ve ekonomik kalkınmanın yakın bir ilişkisi vardır ve ademimerkeziyetçilik bu bağlantının çok önemli bir unsurudur. Sorumluluklar ve görevler merkezi ve yerel yönetimler arasında eşit olarak paylaştırıldığında, bireyler ve topluluklar yerel ekonomik kalkınmaya ve dolayısıyla mevcut sorunların çözümüne daha uyumlu hâle gelecektir. Bu düzenleme aynı zamanda şehirleri sosyoekonomik kalkınma konusunda rekabet etmeye motive etmekte, yatırımları artırmakta, belirli yerel ekonomik değerleri öne çıkarmakta ve rekabetçi bir ruhla güç ittifakları ve yerel ortaklıklar oluşturmaktadır (Jessop, 1999, akt. Kapucu & Gündoğan, 2013: 279).

Avrupa Birliği'nde yönetişim, bölgesel politika ve yapısal fon uygulamaları, yerel/ulusal/AB düzeyinde kurumların yönetimine katılım ve Ombudsmanlık sistemi ile ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de ise AB'ye katılım süreciyle birlikte idari reform kapsamında yapılan değişiklikleri dört kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlar: mali kontrol (5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu), bakanlıklar ve kamu kuruluşlarında stratejik planlamaya geçiş, kamu mali yönetiminde performans esaslı bütçeleme ve kamuda yönetişimin güçlendirilmesidir (Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, kurumsal gözden geçirme, devlet personel rejimi reformu, yerel yönetimler reformu, kalkınma ajansları, vatandaşın bilgi edinme kanunu, e-dönüşüm Türkiye projesi ve kamuda etik kuralların tanımlanması) (Koçak, 2010: 480-489).

4. Bölge

Bölge, hem ülkemizde hem de dünyada tam olarak açıklanmış bir kavram değildir. Bölge kelimesinin işaret ettiği alanın kapsamı ve muhteviyatı, kullanımını çevreleyen koşullara göre değişebilmekte ve aynı koşullar altında da değişkenlik gösterebilmektedir (Akpinar vd., 2011: 3). Bölge, dünyanın farklı ülkelerinde farklı anlamlara gelebilen bir kavramdır. Bölge; bir şehirdeki farklı arazi kullanımlarını tasvir etmenin yanı sıra, Avrupa Birliği gibi ulusların oluşturduğu ulus-üstü birliklere ve idari oluşumlara da atıfta bulunabilir (Özer, 2006: 253). Avrupa Parlamentosu tarafından 18 Kasım 1988 tarihinde kabul edilen Bölgeselleştirme Şartı'nda bölge; nüfus, dil, kültür ve tarihi gelenekler gibi ortak özelliklere sahip ve coğrafi olarak kendine yeterli münferit bir birim olarak açıklanmıştır (Keleş, 1994: 70). Birim olarak bölge, bireylerin düşünce ve eylemleriyle değil, büyük gruplar ve güçlü oyuncular tarafından belirlenmektedir. Bu anlamda bölge kavramı geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır (Mercan, 2016: 10).

Küreselleşmenin ekonomik ilişkilerde getirdiği niteliksel ve niceliksel değişimler nedeniyle mekân kavramı yeniden tanımlanmıştır. Bu dönüşüm, durağan bir mekân anlayışından "üretim ilişkilerinin kodlandığı, yönlendirildiği ve geliştirildiği bir mekân anlayışına" geçişle kendini göstermiştir. Bu yaklaşım, kendine özgü yerleşik özellikleri sayesinde üretimde yenilik odaklı bir yönün ortaya çıkmasını kolaylaştırmış ve bölgeyi hem ulusal hem de uluslararası ölçekte tanınan, rekabetçi bir kimlikle konumlandırmıştır (Mızırak

& Aydemir, 2016: 85). Öte yandan, bir bölgenin gelişmesi için gerekli olan temel bileşenler standart faktörler, bilim, ağlar ve kümeler arası işbirliği, ihracat ve pazar büyüklüğüdür (Hollenstein, 2012, akt. Mercan, 2016: 24-25).

4.1. Bölgeselleşme

Bölgeselcilik, tartışmalı ve çok yönlü bir konudur, ancak genel olarak karar verme yetkisinin merkezi bir yönetimden merkezi ve yerel yönetimler arasında yer alan belirli bir bölge veya devletin bir kısmı üzerinde coğrafi kapsamı olan ara kuruluşlara devredilmesini içerir (Heywood, 2015b: 323). Bölgeselleşme, ekonomik faktörlere dayalı olarak coğrafi alanı düzenleme sürecidir. Siyasi alanda bölgeselleşme, anayasada yer alan siyasi ve kurumsal güce sahip bölgelerin (özerk bölgelerin) kurulmasına atıfta bulunur (Arıkanlı, 2004; Nalbant, 1997, akt. Karakılçık, 2021: 49). Bölgeselleşme, devletlerin geleneksel merkezi egemenlikleri nedeniyle küresel ortaklarla bölgeler üstü düzeyde müzakere edememesine bir yanıt olarak gelişmiştir (Telo, 2007, akt. Zeren vd., 2016: 180). Bölgeselleşme terimi aynı zamanda birimleri yönetim açısından güçlendiren idari ve yönetsel bir süreci tanımlar (Arslan, 2010, akt. Duran & Töre, 2018: 58). Etnik ve kültürel milliyetçiliğin önem kazanması ve ulus-devletin giderek küreselleşen bir dünyada önemli siyasi destek sağlayamaması, bölgeciliğin öne çıkmasını sağlayan iki temel unsurdur (Heywood, 2015b: 323). Öte yandan bölgeselleşme, küreselleşmeye karşı bir tür muhalefet ve küreselleşme karşıtı bir hareket olarak da değerlendirilebilir (Heywood, 2015a: 196). Bölgeselleşmenin nedenleri arasında ekonomik, güvenlik, politik ve kültürel ve dilsel faktörler yer alır (Karakılçık, 2021: 50-52).

4.2. Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma

Ekonomik büyüme, bir ülkenin veya bölgenin ekonomik yapısının nitelikleriyle ilgili kısıtlı bilgi sağlayan istatistiksel bir sembol ve niceliksel bir artıştır (Akpınar vd., 2011: 13). Öte yandan kalkınma, bir ülkedeki/bölgedeki niceliksel değişimlerin yanı sıra niteliksel değişimleri de içermektedir (Dinler, 2020: 38). Nitekim büyümeden daha kapsamlı bir kavram olan kalkınma, az gelişmiş toplumların ekonomik sistemlerinin dönüşümüyle birlikte sosyal, kültürel ve politik yapılarının değişimini ve yenilenmesini temsil etmektedir. Diğer bir deyişle, kalkınmanın esas unsurları sanayi sektörünün milli gelir ve ihracattaki payının artması, kişi başına düşen milli gelirin artması ile üretim faktörlerinin etkinliği ve miktarındaki değişikliklerdir (Taban & Kar, 2016: 3-4).

OECD'ye göre bölgesel kalkınma, bölgeye istihdam ve refah sağlayan ekonomik faaliyetleri destekleyerek bölgesel farklılıkları azaltma girişimidir (Tülüce, 2016: 77). OECD'nin bölgesel planlama yaklaşımı, etkin kurumsallaşmayı sağlamak, ulusal ve yerel aktörler arasındaki ilişkileri güçlendirmek, yerel girişimcileri, yaşam kalitesini, sosyal ve ekonomik dengeyi desteklemek, çevrenin doğal dokusundan ödün vermemek ve sürdürülebilir arazi kullanımını sağlamaktır. Bu bağlamda başarılı politika uygulamaları tüm seviyelerde etkin ve verimli bir kurumsallaşma ile mümkün olacaktır (Akpınar vd., 2011: 74).

Bölgesel ve ulusal kalkınmanın önemi, öncelikle bir ülkede ekonomik ve sosyal kalkınmanın asgari dengesinin sağlanmasında yatmaktadır. Diğer taraftan, uluslararası kurum ve kuruluşlar da öncelikle ekonomik ve bazen de siyasi nedenlerle bölgelere ilgi duymaktadır (Çukurçayır, 2013: 298). Bölgesel kalkınmanın sağlanması, daha önce hâkim olan merkezi hükümet yaklaşımının aksine, yerel, bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası aktörleri içeren işbirlikçi bir süreci gerektirir. Bu süreci kolaylaştırmak için bölgesel kalkınma ajansları kurulmuştur (Tutar & Demiral, 2007, akt. Doğan, 2016: 285).

4.3. Bölgesel Dengesizlik

Bölgesel dengesizlik, ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliğinin bir biçimidir. Ayrıca ülkelerin gelişmiş ve az gelişmiş olarak kategorize edilmesi ve bunun sonucunda bölgesel gelişmişlik farklılıklarının izleri Sanayi Devrimi'ne kadar uzanır. Öte yandan, ekonomik ve sosyal gelişme ülkeler içinde ve ülkeler arasında farklı hızlarda ilerler (Dinler, 2020: 111-113). Nitekim bir ülkenin tüm bölgelerinin aynı oranda gelişmesi olanaksızdır (Akpınar vd., 2011: 14). Stilwell'e göre bölgesel eşitsizlikler kendilerini farklı şekillerde gösterir. Bunlar sosyal, politik ve ekonomik fırsat eşitsizlikleridir. Bu tür eşitsizlikler yaygındır ve kendi başlarına bölgesel politika gerektirmez. Önemli olan bu eşitsizliklerin bir sorun olup olmadığı ve daha özel müdahalelerin gerekli olup olmadığıdır (1980: 11).

Bölgelerin gelişme dinamiklerindeki farklılıkların en bariz nedenleri; yer altı ve yerüstü kaynaklarının, nüfus ve beşeri sermayenin, tarihi ve kültürel birikimlerin yerel yığılma farklılıklarıdır. Neoliberal politikaların son çeyrek yüzyılda yaygınlaşmasıyla birlikte dünya genelinde bölgesel eşitsizlikler artmış, ülkeler arası gelir eşitsizliği derinleşmiştir. Bölgesel farklılıkların temel göstergeleri kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH), işsizlik oranı, tarımın ekonomik aktivite içindeki payı ve aktif olarak tarımla uğraşan nüfus yüzdesidir (Elmas, 2001: 1-41).

Bölgesel gelişmişlik farklılıkları birçok ülkede yaygındır. Örneğin, "İngiltere'de Wales, İskoçya ve Güneybatı az gelişmiş bölgelerdir. Ayrıca İtalya'nın güneyi, İsveç, Norveç ve Finlandiya'nın kuzeyi, Hollanda'nın doğusu, Fransa'nın güney ve güneybatısı ile birlikte Almanya'nın doğu sınırındaki bölgeler, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri" belirtilen ülkelerin diğer bölgelerinden daha az gelişmiştir (Dinler, 2020: 133). Az gelişmiş bölgelerin gelişmesi için ülkelerin kullandığı politikalar ve araçlar aynı değildir. Zira geri kalmış bölgelerin yapısal özellikleri ve sorunları ülkeden ülkeye değişir (Doğan, 2016: 284).

Türkiye'de aynı il içinde dahi sosyoekonomik gelişmişlik farklılıkları belirgindir. Bu durum Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yaptığı bir araştırmada ortaya konulmuştur. Ülke genelinde toplam 973 ilçenin incelendiği çalışmada Gebze'nin Kocaeli'nin diğer ilçelerine göre, Bodrum'un Muğla'nın diğer ilçelerine göre ve Çorlu'nun Tekirdağ'ın diğer ilçelerine göre daha gelişmiş olduğu belirlenmiştir. Hatta çalışma Lüleburgaz'ın Kırklareli merkez ilçeye göre, Yahşihan'ın Kırkkale merkez ilçeye göre geliştiğini de göstermiştir (2022). Ayrıca araştırma, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi, Türkiye'deki coğrafi bölgeler arasındaki önemli gelişmişlik farklılıklarını da ortaya koymuştur.

Tablo 1: Türkiye'de İlçelerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Açısından Coğrafi Bölgelere Dağılımı ve Kademeleri

Gelişmişlik Kademeleri	Birinci Kademe	İkinci Kademe	Üçüncü Kademe	Dördüncü Kademe	Beşinci Kademe	Altıncı Kademe
Marmara Bölgesi	36	52	37	27	6	-
Ege Bölgesi	13	36	23	37	24	-
Akdeniz Bölgesi	5	23	26	24	18	8
İç Anadolu Bölgesi	9	25	26	41	64	8
Karadeniz Bölgesi	2	25	45	55	55	15
Doğu Anadolu Bölgesi	1	7	9	22	38	49
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1	5	9	9	17	41
TOPLAM	67	173	175	215	222	121

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, ilçelerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması SEGE-2022, s. 39-60'dan uyarlanmıştır.

Türkiye'de bölgesel farklılıkların ve eşitsizliklerin ortaya çıkması tarihi, coğrafi, ekonomik, sosyokültürel ve siyasi olmak üzere beş faktörden kaynaklanır (Karakılçık, 2021:

216-222). XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başlarında “Osmanlı İmparatorluğu’na gelen tüm yabancı sermayenin %52 ile %66 arasında değişen bölümü, demiryolu yapımına gitmiştir.” Bu dönemde demiryollarıyla eş zamanlı olarak liman inşaatları da hızlanmış, bankacılık, ticaret ve hizmet sektörleri yabancı sermayeden büyük pay almıştır (Başkaya, 2015: 84-85). Bu da batının doğudan daha fazla gelişmesinin en önemli tarihsel nedenlerinden biridir.

Tablo 2: Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Sermaye Yatırımları²

Sektörler	Fransa	Almanya	İngiltere	Diğerleri	Toplam
Demiryolu	2369	2273	573	110	5325
Madencilik	385	21	45	7	458
Bankacılık	320	125	285	90	820
Sanayi	200	100	250	100	650
Diğerleri	507	350	250	200	1307
TOPLAM	3781	2869	1403	507	8560

Kaynak: Eldem’den akt. Başkaya, 2015: 86.

Türkiye’nin batısındaki ılıman deniz iklimi yerini doğuda sert karasal iklime bırakır. Bu durum bölgedeki tarım olanaklarını olumsuz etkiler. Ayrıca batıda deniz ve kara ulaşımı oldukça elverişli olmasına rağmen doğuda arazi yapısının özellikleri ve sarp dağlar yüzünden ulaşım ağının inşası zor ve maliyetlidir (Dinler, 2020: 190).

Türkiye’nin üretim faktörlerinin batıda yoğunlaşması nedeniyle, altyapı ve üstyapı yatırımları orantısız bir şekilde burada yoğunlaşmakta ve bu da bölgesel gelişmişlik eşitsizliklerinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca bölgesel kalkınma, sınır ötesi ticaretten önemli ölçüde etkilenmektedir. Türkiye’deki bölgesel eşitsizlikler, Sanayi Devrimi’nin yaşanmaması ve ekonomik sistemin kapitalizme geçişteki başarısızlığının bir sonucu olarak toplumsal yapı ve normların yarı kapitalist ve yarı feodal doğasına bağlanabilir. Öte yandan, seçim kaygılarını gidermek için uygulanan geçici ve plansız politikalar da bölgesel dengesizliklere katkıda bulunmaktadır (Karakılçık, 2021: 219-222). Ayrıca göç, bölgesel eşitsizliklerin oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kaygısız, 2018: 259). Dolayısıyla söz konusu hususlar, Türkiye’deki bölgesel dengesizlik sorununu çözmek için hangi bölgesel kalkınma ve planlama politikalarının uygulandığı sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de 1960 yılından bu yana planlı dönemde bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikalar kapsamında (Dinler, 2020: 204) 11 adet beş yıllık kalkınma planı hazırlanarak uygulamaya konulmuştur.

Türkiye’nin bölgesel gelişme ve planlama pratikleri Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) kurulmasıyla ivme kazanmıştır. Bölgesel gelişmelere yön vermek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak üzere bir dizi bölge planı hayata geçirilmiştir. Bunlar; Doğu Marmara Planlama Projesi (İstanbul ve çevresi), Zonguldak Projesi, Çukurova Bölge Projesi, Keban Projesi, Antalya Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP), Konya Ovası Projesi (KOP), Orta Karadeniz Bölgesel Kalkınma Programı (OKAP) ve Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi’dir. Bunlar arasında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) etkinlik ve uygulanabilirlik açısından daha da öne çıkmıştır (Çukurçayır, 2013: 302).

² Milyon kuruş olarak, 1912.

Türkiye, planlı dönem boyunca çeşitli bölgesel kalkınma politikaları uygulamıştır. Bunların arasında bölgesel gelişme projeleri, il ve bölge planı deneyimleri, kalkınmada öncelikli yöreler politikası ve bölgesel teşvikler de yer almaktadır. Ancak bu girişimlerin çoğu istenilen sonuçları verememiştir. Bunun sebeplerinden biri, bölgesel az gelişmişliğin nedenlerinden ziyade sonuçlarına odaklanmasıdır. Etkili bölgesel politikalar, bölgelere özgü özelliklerin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bölgesel politikalar oluşturulurken Türkiye'nin tek bir homojen bölge olarak değerlendirilmesi istenilen sonuçların elde edilememesini sağlayacaktır (Akpınar vd., 2011: 77-78). Bölgesel eşitsizliklerin azaltılamamasının temel nedeni, bölgesel politikaların uygulanması için yerel bir kurumsal çerçevenin bulunmamasıdır (Şimşek vd., 2018: 239).

4.4. Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Değişmeler

Küreselleşmenin bölgesel ekonomi politikaları ve yaklaşımları üzerindeki etkisi, Büyük Buhran, İkinci Dünya Savaşı ve Fordizm'den Post-Fordizme geçiş sırasında gözlemlenen üç ayrı kırılma ile önemli yapısal değişimlere yol açmıştır (Mercan, 2016: 9). Bölgesel kalkınma yaklaşımında değişim ve yeniliklere neden olan gelişmeler; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, küreselleşme, kalkınma algısındaki değişim, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin önemi ve diğer teorilerin eksiklikleridir (Yılmaz, 2011, akt. Duran & Töre, 2018: 59). Geleneksel bölgesel kalkınma modelleri 1970'li yıllara kadar geçerliliğini korumakla birlikte bölgesel sorunları kaynak tahsisi sorunu olarak kabul etmiş ve serbest piyasa koşullarının yerleşmesiyle bu sorunların kendiliğinden çözüleceğini varsaymıştır (Karakılçık, 2021: 105).

Avrupa'da 1980'li ve 1990'lı yıllarda gelişen yeni bölgeselcilik yaklaşımlarıyla birlikte bölgeye yönelik görüşlerde önemli değişimler yaşanmıştır (Kayasü vd., 2003: 3). Zira bölgesel kapasitelerin artırılması ve desteklenmesi için sosyokültürel ve ekonomik kriterlerle desteklenen daha bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu görülmüştür. Bu bağlamda ortaya çıkan yeni bölgesel politika türleri, bölgesel kalkınmayı stratejik olarak yönetmeyi hedefleyen "modern bölgesel politikalar" şeklinde tanımlanmaktadır (Mercan, 2016: 20). Yeni bölgesel politikaların merkezinde "tabandan tavana politika, firmalar arası ağlar etrafında oluşan koordinasyon ve kamu-özel ortaklığı" yer almaktadır (Collis & Webb, 1999; Deas & Ward, 2000, akt. Kayasü vd., 2003: 3).

Bölgecilik veya yeni bölgecilik yaklaşımı, bölgesel gelişme farklarının ortadan kaldırılmasını, az gelişmiş bölgelerin gelişmesini ve bütünlük içinde eşitliği talep ederken, yerleşikleri de bölgesel karar alma mekanizmasına dâhil etme eğilimindedir, fakat aynı zamanda "ayrılıkçı, bağımsızlıkçı, çatışmacı ve hatta parçalayıcı bir anlayışı" temsil etse de bu yaklaşım, bölgelerin ekonomik, toplumsal ve idari yönden kendine yeten özerk birimler olduğu fikrine dayanmaktadır (Karakılçık, 2021: 46). Benzer bir bakış açısıyla "bölgecilik; iktisadi, toplumsal, kültürel özellikleri ile bir bütün oluşturan bir yörede oturanların doğal kaynak ve zenginliklerini kendi eliyle işletmeleri, kendi etkinliklerini kurmaları ve kendilerini yönetme anlamına gelmektedir" (Sarıkaya, 2013, akt. Duran & Töre, 2018: 58). Ayrıca bu yaklaşım, kalkınma arayışındaki kendine özgü bakış açısıyla geleneksel bölgecilikten ayrılmaktadır. Nitekim bölgeleri ikincil bir oyuncu olarak değil, giderek küreselleşen bir dünyada entegrasyon sürecinin temeli olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, bölgelerin yerel kalkınmayı teşvik etmede oynadığı kritik rolü de vurgulamaktadır (Övgün, 2013, akt. Eroğlu & Sağır, 2016: 187). Özellikle 1990'lı yıllarda küreselleşmenin etkisinin artmasıyla birlikte bölgesel kalkınma perspektifinde önemli değişimler yaşanmıştır.

1990'larda küreselleşme süreciyle birlikte değişen şartlara uyum sağlama, rekabet edebilirlik, insan kaynaklarının gelişimi, küresel pazarların dinamik takibi, organizasyonel

esneklikler ve maliyetlerin denetlenmesi gibi bir dizi önemli gelişme, geleneksel bölgesel yaklaşımı değiştirmiş ve yeni bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca yeni dünya düzeninde yerel dinamikler ekonomik gelişme ve bölgesel kalkınmada giderek artan bir rol oynamaya başlamıştır (Akkahve, 2004: 42). Bölgesel kalkınma artık değişen yerel koşulları hesaba katmak zorundadır. Genel büyüme modelleri bölgesel gelişmeyi açıklamakta yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla küresel ekonominin bölgeler üzerindeki etkisi ve bölgenin iç dinamikleri göz önüne alınarak bölgesel ekonomik konuların ele alınması önem arz etmektedir. 1990'larda yaşanan sosyoekonomik değişimlerin başında özelleştirme ve deregülasyon süreçleri, kamu sektörünün rekabete açılması, yerel politikadaki değişimler ve sektörel değişimler gelmektedir. Bu nedenle, 1990 sonrasında bölgesel ekonomik büyümeye yönelik ekonomik modellerde genel, politik, sektörel ve beşeri faktörler öne çıkmaktadır (İnceci, 2006: 440-441).

Aşağıdaki tablonun da gösterdiği gibi, modern bölgesel politikaların ayırt edici özelliklerinden biri, bölgesel düzeyde çok aktörlü yapıları teşvik etmeleridir. Zira bölgeye yönelik uygulamaların başarısı diğer aktörlerin sürece katılımına ve desteğine bağlıdır. Bu da bölgesel ölçekte yönetişimin önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 3: Bölgesel Politikalarda Değişen Paradigma

Kriterler	Klasik Yaklaşım	Modern Yaklaşım
Kavramsal Temel	Endüstriyel Kuruluş Yeri Teorileri (üretim maliyetleri, işgücüne ulaşılabilirlik, vb. bölgesel karakteristikler)	Öğrenen Bölge Teorileri (yenilikçi çevre, kümeler, ağlar vb. bölgesel kapasiteler)
Politika Özellikleri		
Amaç(lar)	Eşitlik veya Etkinlik	Eşitlik ve Etkinlik
Hedefler	İstihdam Yaratımı	Rekabetçiliği Artırmak (girişimcilik, inovasyon, uzmanlık)
Eylem alanı	Dar (ekonomik/endüstriyel)	Geniş (çok sektörlü)
Uygulanma Şekli	Tepkisel, proje tabanlı	Proaktif, planlı, stratejik
Politika Yapısı		
Mekânsal Odak	Sorunlu Bölgeler	Tüm bölgeler
Analitik Taban	Seçilmiş Göstergeler, Bölgesel İhracat	Bölgesel SWOT Analizleri
Anahtar Araçlar	Teşvik tedbirleri	Geliştirme programları
Destekler	Ticari yardım, Fiziki altyapı	Ticari çevre, Ekonomik olmayan (soft) altyapılar
Organizasyon		
Politika Geliştirme Öncü Organizasyon	Hiyerarşik/merkezi Merkezi hükümet	Kolektif/müzakere odaklı Bölgesel otoriteler
Ortaklar	Yok	Bölgesel hükümet, Gönüllü Sektörler, Sosyal Ortaklar
Zaman Birimi	Açık uçlu	Çok yıllık planlama dönemleri
Değerlendirme		
Aşamaları	Dönem sonu	Ön, ara, dönem sonu
Çıktılar	Ölçülebilir	Ölçülmesi zor

Kaynak: Bachtler, 2001, akt. Mercan, 2016: 21.

4.5. Bölgesel Yönetişim ve Çok Düzlemli Yönetişim

Gelişen yönetim ve ekonomik paradigmlar bağlamında bölgesel yönetişim, bölgesel kalkınma için temel bir kavram/model olarak ortaya çıkmış ve Türkiye gibi pek çok ülkede bölgesel kalkınma modeli olarak hizmet veren kalkınma ajansları da bu konuda önemli rol oynayarak bu eğilimi örneklendirmiştir. Öte yandan bölgesel yönetişim, pek çok “yerleşim birimi”nin ve “çevresinin” karşı karşıya kaldığı ekonomik, sosyal ve kültürel zorlukların üstesinden gelmek için merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları dâhil olmak üzere farklı paydaşları birleştiren ulus altı bir sistem kurmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda bu yaklaşımın amacı, demokratik, şeffaf, hesap verebilir ve denetime açık bir “yönetim” modeli geliştirmektir (Çukurçayır, 2013: 304-305).

Yönetişimin farklı bir boyutu olan çok düzlemli yönetişim 1990’ların başında ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, karmaşık bir ağ ile etkileşime giren aktörlere odaklanan çok paydaşlı ve çok düzlemli bir yönetim modelini temsil eder. Türkiye’deki kalkınma ajansları, uygulamada çok düzlemli yönetişimin önemli bir örneğidir. Çok düzlemli yönetişim, devleti paydaşlardan biri olarak yeniden konumlandırır ve karar alma mekanizmalarında kurumları ve bireyleri daha etkin kılmayı hedefler. Bunun sağlanması demokrasinin tam anlamıyla içselleştirilmesine bağlıdır. Nitekim ulusal karar alma mekanizmalarına daha fazla katılım sağlandığında demokratik kültür pekişecek ve alınan kararlar daha fazla kabul görecektir (Karasoy, 2013: 319-331). Öte yandan, çok düzeyli (düzlemli) yönetişim, bölgesel veya orta düzeyde işleyen bir ağ yönetişimi türü olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla yaklaşım, bölgelerin bağımsızlığına ve önemine vurgu yapmakla birlikte, süreçte yer alan katılımcıların rollerine ilişkin çelişkileri de barındırır (Çiner, 2016: 154).

4.6. Avrupa Birliği’nin Bölgesel Kalkınma Politikaları

Bölgesel yönetişim bağlamında daha fazla katılım ve açıklık, daha iyi politikalar ve düzenlemeler, küresel yönetişim ve kurumlara yeniden odaklanma gibi konuların en görünür uygulama alanlarından biri de Avrupa Birliği’nin bölgesel politikalarıdır (Numanoğlu, 2004: 75-76). AB’nin bölgesel kalkınma politikasının üç ana hedefi bulunmaktadır. Birincisi, az gelişen bölgelerde yapısal uyumu ve kalkınmayı özendirme. İkinci hedef ise ekonomik ve sosyal açıdan dönüşüm gösteren bölgelerin desteklenmesinin yanı sıra mevcut sistemin getirdiği zorlukların aşılmasıdır. Son olarak, eğitim, öğretim ve istihdam uygulamalarının yenileştirilmesini ve koordinasyonunu desteklemek de üçüncü hedef olarak karşımıza çıkmaktadır (Erçin, 2004: 6-7).

Sosyal, ekonomik ve mekânsal bütünleşme, çevrenin korunması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi AB’nin başlıca bölgesel hedef ve politikaları arasındadır. Küreselleşme ve yerelleşme diyalektiği kapsamında 2000’li yıllarda ortaya çıkan yeni bölgesel tanım ve politikalar bağlamında AB’nin bölge politikasının temel unsurları; bölgesel rekabet gücünün artırılması, bölgesel ekonominin ve istihdam edilebilirliğinin artırılması ve sürdürülebilir kentsel-kırsal gelişimin sağlanmasıdır (Akkahve, 2004: 44).

AB’nin bölgesel kalkınma politikasında iki kavram öne çıkmıştır. Birincisi, AB ortalamasına göre ekonomik ve sosyal yönden az gelişmiş bölgelere ve buralarda yaşayanlara hitap eden dayanışma (solidarity) kavramıdır. Öte yandan uyum (cohesion) kavramı, zengin ve fakir ülkeler ve bölgeler arasındaki gelir ve servet dağılımının iyileştirilmesinden herkesin faydalanacağı ve az gelişmiş bölgelerin ve aday ülkelerin Avrupa Birliği ile uyumlu hâle getirilmesi fikrini teşvik etmektedir (Mengi & Algan, 2003: 182).

AB’ye üye ülkelerin farklı bölgesel politikaları işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Ülkeler, AB’ye katılımları sayesinde bölgesel kalkınmaya öncelik vermektedir. Farklı bölgesel

politikalara ve yaklaşımlara sahip üye ülkelerin tutarsız çabaları etkisiz sonuçlara yol açabilmektedir. Başta ekonomik ve parasal eşitsizlikler olmak üzere bölgesel eşitsizliklerin varlığı, AB'nin bütünlüğünü ve gelişmesini engelleyebilmektedir. Bölgesel dengesizlikler ekonomik ve sosyal uyumu engellediğinden, AB'nin tüm üye ülkeler adına ortak bir bölgesel politika benimsemesi üye ülkelerin çıkarlarına uygun düşmektedir (Can, 2004, akt. Akpınar vd., 2011: 61-62).

Avrupa Birliği, bölgesel hedeflerine ulaşmak için Yapısal Fonlar (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu) ve Uyum Fonu gibi finansal araçları kullanmaktadır (www.cbc.ab.gov.tr). Yapısal fonların hedefi, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ekonomik şartlar bakımından entegrasyonunu sağlamak ve AB içindeki tüm bölgelerin uyumlu kalkınması ve gelişmesi için eşit fırsatlar sunmaktır. Uyum fonu, çevre ve ulaştırma alanlarındaki projelere destek vermektedir (Köseçik, 2006: 17-20).

“Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları”, AB'nin bölgesel politikalarında birincil yatırım mekanizmasıdır. AB, “Yeni Çok Yıllı Mali Çerçeve 2021-2027”de bu fonlara 392 milyon avro tahsis etmiştir. “Bu kapsamda; 1- Daha rekabetçi ve akıllı bir Avrupa, 2- Daha yeşil ve sıfır karbon ekonomisine doğru düşük karbon geçişi, 3- Hareketliliğin yüksek olduğu daha bağlı bir Avrupa, 4- Daha sosyal ve kapsayıcı bir Avrupa, 5- Tüm bölgelerin sürdürülebilir ve entegre gelişimini teşvik ederek vatandaşlara daha yakın bir Avrupa politika öncelikleri desteklenmektedir” (Avrupa Birliği Başkanlığı). AB'nin bölgesel politika hedeflerine ulaşmak için kullandığı önemli araçlardan biri de Avrupa Yatırım Bankası'dır.

Avrupa Yatırım Bankası, sermaye piyasalarını ve kendi öz kaynaklarını kullanarak AB'nin çıkarları doğrultusunda iç pazarın dengeli ve sürdürülebilir gelişimini teşvik etmekle yükümlüdür. Bunu gerçekleştirmek için, kâr amacı gütmeyen kredi ve garantiler vererek ekonominin tüm sektörlerinde belirli projeleri desteklemektedir. Az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projeler de bunlardan biridir (Reçber, 2021: 421-422). Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarını şekillendiren bir diğer önemli aktör ise Maastricht Antlaşması'ndan sonra uygulamaya konulan Bölgeler Komitesi'dir.

Bölgeler Komitesi 1994 yılında kurulmuştur ve merkezi Brüksel'dedir. Üyeleri beş yıl süreyle görev yapmaktadır. “Bölgeler Komitesi, bölgesel veya yerel bir kuruluş bünyesinde seçime dayalı bir vekilliği veya seçilmiş bir meclise karşı siyasi sorumluluğu olan bölgesel ve yerel kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır” (Reçber, 2021: 419). Bölgeler Komitesi, Birlik içindeki bölgesel ve yerel unsurların güçlendirilmesinden sorumlu alt bir organdır. Bölgeler Komitesi, şehirleri ve bölgeleri temsil eden, yeni AB yasaları ve stratejileri hakkında görüş bildiren ve yerel yönetimleri AB meselelerine daha fazla dâhil olmaya teşvik eden yerel yönetimlerin sesidir (Can, 2017: 204).

Avrupa Birliği, aday ya da potansiyel aday ülkelere Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA) kapsamında mali yardımda bulunmaktadır. IPA, aday ya da potansiyel aday ülkeleri AB'ye katıldıktan sonra “Yapısal ve Uyum Fonlarının programlaması, yönetim ve uygulamasına” hazırlamayı temel amaç edinmiş olmakla birlikte beş bileşenden oluşmaktadır. Bunlar: geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarını geliştirme ve kırsal kalkınmadır (Akpınar vd., 2011: 158).

5. Bölgesel Kalkınma Ajansları

Kalkınma, yalnızca ülkenin genel kalkınmasına odaklanmakla sınırlı değildir, aynı zamanda yerel ve bölgesel düzeyde gelişmeye de önem vermelidir. Dolayısıyla bölgeler arasındaki rekabeti geliştirmek ve sürdürmek için her bölgenin kendine özgü gereksinimlerine hitap eden politikaların uygulanması kritik öneme sahiptir. Bu politikalar; ürün

çeşitlendirmeyi, yeni pazarlar keşfetmeyi, üretim yöntemlerini çağdaşlaştırmayı, insan kaynakları yönetimini yaygınlaştırmayı, yenilikçi yönetim metotlarını uygulamayı, iyileştirici ve bilgilendirici eğitimleri vermeyi, katılımcı yönetim anlayışını benimsemeyi ve yerel sermayeyi güçlendirmeyi içermektedir (Eroğlu & Sağır, 2016: 187). Bu bağlamda bölgesel rekabet gücünün artırılması, kalkınma potansiyelinin ortaya çıkarılması, yatırım ve iş ortamının iyileştirilmesi ve bu kapsamdaki işbirliklerinin geliştirilmesinde kalkınma ajanslarına önemli görevler düşmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2017: 1). Bölgesel kalkınma ajansları, Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (The European Association of Development Agencies - EURADA) tarafından sektörel ve genel kalkınma sorunlarını tespit eden, fırsat ve çözümleri belirleyen ve bu çözümleri geliştiren projeleri teşvik eden kurumlar olarak kabul edilmektedir (Hasanoğlu & Aliyev, 2006, akt. Akpınar vd., 2011: 41).

Kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları, bölgelerinin kalkınmasına yön vermek ve rekabet güçlerini artırmaktır. Bölgesel kalkınma politikalarındaki değişimlerle birlikte kalkınma ajanslarının yapıları ve faaliyetleri de zaman içinde değişime uğramıştır. Bu değişim hem küresel sistem içerisinde bölgelerin karşılaştığı rekabet koşulları hem de yönetim ortamıyla birlikte ilerlemiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1-65).

5.1. Dünya’da Bölgesel Kalkınma Ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları ilk olarak 1933 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde Tennessee Valley Authority’nin (TVA) kurulmasıyla ortaya çıkmıştır. TVA, birçok çevresel, ekonomik ve teknolojik konuları ele almak için kurulmuş olup, bir dereceye kadar kamu gücü ve yetkisiyle birlikte kurumsal özgürlüğe ve esnekliğe de sahiptir. Ayrıca idari ve mali özerkliğe haiz olan bu teşkilat, diğer uygulamalara da rehberlik etmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da bölgesel kalkınma ajansları kurulmuş ve sayıları hızla artmıştır. Bunda Avrupa Birliği’nin bölgesel kalkınma politikalarının etkisi büyüktür (Sayıştay Başkanlığı, 2019: 7; İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 10). Bölgesel kalkınma ajansları, ekonomiyi bölgesel ölçekte canlandırmak, organize etmek ve geliştirmek üzere 1950’li ve 1960’lı yıllardan itibaren birçok Avrupa ülkesinde faaliyet göstermektedir (Kayasü & Yaşar, 2003: 7). Öte yandan Dünya Bankası gibi kurumlar tarafından bölgesel kalkınma fonlarının artırılması, kalkınma ajanslarının gelişiminde çok önemli bir unsurdur. Bu fonlar, kapsamlı stratejik planların oluşturulmasının yolunu açmıştır (Balcı & Erçakar, 2018: 336).

Tablo 4: Avrupa Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Yılları

Kuruluş Dönemleri	Ülkeler
1950 öncesi-1950’li yıllar	Avusturya, Belçika, Fransa, İrlanda
1960’lı ve 1970’li yıllar	Almanya, Hollanda, İngiltere, İtalya
1980’li yıllar	İspanya, Yunanistan, Finlandiya, Danimarka
1990’lı yıllar	Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İsveç, Ukrayna
2000’li yıllar	Türkiye

Kaynak: EURADA’dan akt. Kayasü & Yaşar, 2003: 7; İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 12’den uyarlanmıştır.

Bölgesel kalkınma ajanslarını Avrupa perspektifinde genel bir tanımlama risklidir ve bu kurumların ortak özelliği, bölgelerine yabancı yatırım çekmek olduğu kadar tüm ajansların

bölgelerindeki mevcut içsel kapasiteleri geliştirmeye ilgi duymalarıdır. Diğer bir özellik ise kalkınma kavramına atfedilen çok geniş anlamların ve bu kavrama eklenen sosyal unsurların giderek daha fazla ilgi görmesidir (Kayasü & Yaşar, 2003: 7).

Avrupa'daki kalkınma ajanslarının çoğu, yasal statü açısından özel hukuka tabi kuruluşlar şeklinde yapılandırılmıştır. Bunun nedeni hızlı karar alma ve hareket etme kabiliyetine sahip olmak, mali konularda ve personel yönetiminde esnekliği sağlamaktır. Avrupa Birliği'nde kalkınma ajansları kuruluş biçimlerine göre üç grupta kategorize edilmektedir. Bunlar; merkezi yönetimler tarafından kurulan ajanslar, bölgesel/yerel yönetimler tarafından kurulan ajanslar ve kamu-özel işbirliğiyle kurulan ajanslardır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 66). Sayıştay'ın 2018 Yılı Kalkınma Ajansları Genel Denetim Raporu'na göre, bu sınıflandırmaya dördüncü madde olarak bölgesel veya yerel yönetimler bünyesinde kurulan ajansları da eklemek mümkündür. Ayrıca raporda, başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde 20.000'in üzerinde kalkınma ajansının bulunduğu, bu ajansların yasal ve kurumsal yapılar, sorumluluklar ve yetkiler bakımından büyük farklılıklar gösterdiği ve her kalkınma ajansının farklı bir odak ve faaliyet alanı olduğu da belirtilmiştir (2019: 8).

4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 186'ncı maddesi, Türkiye'deki kalkınma ajanslarının tüzel kişiliği haiz ve kararnamede düzenlenmeyen bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, aşağıdaki tablo bazı Avrupa ülkelerindeki kalkınma ajanslarının yasal statüsünü göstermektedir.

Tablo 5: Kalkınma Ajanslarının Yasal Statülerine İlişkin Örnekler

Ülkeler	Yapısı-Yasal Statüsü
Almanya	Yarı özerk kamu şirketleri
İspanya	Özel hukuka tabi kamu kuruluşları
Fransa	Karma ekonomi şirketleri
Belçika	Belediyeler arası ajanslar
Romanya, Danimarka	Vakıflar
Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovakya, Polonya	Kamu-özel sektör şirketleri
İsveç	Limited şirket
Hollanda, İtalya, İrlanda, Portekiz	Kamu limitet şirketleri
İngiltere	Bakanlık dışı kamu kurumu/özerk örgüt
Litvanya	Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar
Yunanistan	Belediye girişimi

Kaynak: EURADA'dan akt. Sayıştay Başkanlığı, 2019: 8.

Avrupa'da pek çok kalkınma ajansı Brüksel gibi önemli merkezlerde varlık gösterse de EURADA, kalkınma ajansları için bir çatı kuruluş olarak faaliyet göstererek Avrupa çapında geniş bir erişime sahiptir (İzmir Kalkınma Ajansı, 2008: 12). "EURADA'nın amacı Avrupa Komisyonu servisleri ile diyalog, üyeleri olan bölgesel kalkınma ajansları arasında iyi uygulamaların değişimi ve uluslararası işbirliği yoluyla bölgesel ekonomik kalkınmayı

desteklemek olarak belirlenmiştir” (Karacadağ Kalkınma Ajansı). EURADA’nın Türkiye dâhil 21 ülkede 68 üyesi bulunmaktadır (European Association of Development Agencies).³

5.2. Türkiye’de Kalkınma Ajansları⁴

Türkiye’nin kalkınma ajansları ile ilk etkileşimi, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de düzenlenen ve Avrupa Birliği’ne (AB) adaylığını teyit eden AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi ile başlamıştır. Bu toplantıda, Türkiye’nin AB’ye uyum süreci reformlarını hızlandırmayı ve teşvik etmeyi amaçlayan bir katılım öncesi stratejisinin uygulanmasına karar verilmiştir (Efe & Akgül, 2011: 237). Bu bağlamda, Türkiye’nin 2000’li yıllarda AB’nin bölgesel kalkınma politika ve uygulamalarına benzer sistemler geliştirmesi giderek önem kazanmıştır. Bunun temel nedeni, Türkiye’nin üyelik öncesi AB’nin bölgesel kalkınma fonlarından yararlanma isteğidir. Bu amaçla Türkiye, AB İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Nomenclature of Statistical Territorial Units-NUTS)⁵ ile uyumlu İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) dâhil olmak üzere çeşitli yöntemler uygulamıştır (Dinler, 2020: 384). İBBS, 22.09.2002 tarihli ve 24884 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre: “Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına” karar verilmiştir. Bu kapsamda; “Düzy 3” kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il bir İstatistiki Bölge Birimini tanımlamaktadır. “Düzy 2” İstatistiki Bölge Birimleri, “Düzy 3” kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir. “Düzy 1” İstatistiki Bölge Birimleri ise “Düzy 2” İstatistiki Bölge Birimlerinin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 12 adettir” (Toprak, 2014: 117; Numanoğlu, 2004: 84).

Tablo 6: Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Düzy 2 Sınıflandırması

İBBS Düzy 2 Bölgesi	Kapsadığı İller
TR10	İstanbul
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR31	İzmir
TR32	Aydın, Denizli, Muğla
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik

³ Erişim tarihi (26.02.2023) itibariyle,

⁴ Türkiye’de kalkınma ajansları, 08.02.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile kurulduğundan, bu başlıkta “Kalkınma Ajansları” kavramı kullanılmıştır.

⁵ Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından 1970’li yıllarda geliştirilen istatistiki bölge birimleri sınıflandırması (Nomenclature of Statistical Territorial Units-NUTS) adı verilen sistem, Birlik genelinde bölgesel istatistikler üretmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu gelişmeyi, 2000 yılında başlayan ve 26 Mayıs 2003’te kanunun kabul edilmesiyle sonuçlanan yasal çabalar izlemiştir. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması düzenlemeleri, her NUTS bölgesinin belirli bir nüfus aralığında olması gerektiğini belirtmiştir. Bu kapsamda; NUTS 1 bölgelerinin nüfusu 3 milyon ile 7 milyon arasında, NUTS 2 bölgelerinin nüfusu 800.000 ile 3 milyon arasında ve NUTS 3 bölgelerinin nüfusu en az 150.000, en fazla 800.000 olmalıdır (Akpınar vd., 2011: 55).

TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR51	Ankara
TR52	Konya, Karaman
TR61	Antalya, Isparta, Burdur
TR62	Adana, Mersin
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: Akpınar vd., 2011: 84.

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, İBBS "Düzyey 2" bölgeleri için hem bölgesel kalkınma planlarının hem de Ön Ulusal Kalkınma Planı'nın (ÖUKP) hazırlanması talebinde bulunulmuştur. Bu nedenle, DPT Müsteşarlığı tarafından 2004-2006 yıllarını kapsayan bir plan hazırlanmış ve Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanmıştır. Plan, bölgesel kalkınma planlarının bölgesel düzeyde etkin bir şekilde yürütülmesi için yeni bir yapılanmaya özellikle de kalkınma ajanslarının kurulmasına yönelik bir gereklilik belirlemiştir (Dinler, 2020: 384-385). Türkiye'de kalkınma ajansları, 08.02.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile kurulmuştur. Kanunun 1 inci maddesi kalkınma ajanslarının amacını; "kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak" olarak belirlemiştir. Ancak 5449 sayılı Kanun'un yürürlükten kaldırılması için Anayasa Mahkemesi'ne dava açılmış ve Danıştay da yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Bu süreçte kurulan kalkınma ajanslarının (Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansı)⁶ faaliyetleri de durdurulmuştur. Anayasa Mahkemesi 30 Kasım 2007 tarihinde Kanun'un 18. maddesinin 3. fıkrasının ve 26. maddesinin yürürlükten kaldırılmasına hükmetmiştir (Efe & Akgül, 2011: 238). Anayasa Mahkemesi'nin kararının ardından Danıştay 10. Dairesi, 05.02.2008 tarihinde yürütmenin durdurulmasının kaldırılmasına karar vermiştir (Çukurova Kalkınma Ajansı, 2008: 4). Kararın ardından her biri Düzey-2 bölgelerinde olmak üzere;

⁶ 06.07.2006 tarihli ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2006/10550 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ilk olarak Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur.

22.11.2008 tarihli ve 27062 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 8 ajans; 25.07.2009 tarihli ve 27299 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 ajans kurulmuştur (Sayıştay Başkanlığı, 2019: 9).

Şekil 1: Türkiye’de 26 Kalkınma Ajansı ve Bölgeleri

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma ajansları 2018 yılı genel faaliyet raporu.

Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle birlikte, kalkınma ajanslarının anayasa değişikliklerine uyum sağlaması için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda; 09 Temmuz 2018 tarihli ve 30473 (3. Mük.) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 703 sayılı KHK’nin 17/d maddesi, 03.06.2011 tarihli ve 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin birçok maddesini yürürlükten kaldırmıştır. Ayrıca 703 sayılı KHK’nin 75’inci maddesiyle, 5449 sayılı Kanun’un adı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” iken, “Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun” olarak değiştirilmiş ve söz konusu kanunda birçok düzenleme yapılmıştır. Kalkınma ajansları, 10.07.2018 tarihli ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 387’nci maddesiyle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde teşkil edilen Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü çatısı altında toplanmıştır. Kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin usul ve esaslar 15.07.2018 tarihli ve 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 184 ile 207’nci maddeleri arasında düzenlenmiştir. Kararnamenin 184 üncü maddesinde kalkınma ajanslarının görevinin: “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak” olduğu belirtilmiştir. Hâlihazırda Türkiye genelinde 26 adet kalkınma ajansı faaliyet göstermektedir.

Sonuç

Küreselleşme, kamu yönetiminde hızlı ve çok yönlü değişiklikleri zorunlu kılmaktadır. Bu süreç sayesinde yerelin önemi daha da artmaktadır. Ayrıca yönetim ile birlikte yönetim ve kamu hizmetlerinin sunumunda katılımcılık, şeffaflık, eşitlik, etkinlik, verimlilik, sonuç odaklılık, vatandaş odaklılık ve hesap verebilirlik gibi ilkelerin ön plana çıkması, kamu yönetimlerinin yönetsel yapıda değişikliklere ihtiyaç duymasına neden olmaktadır.

Dünyanın neredeyse tüm ülkelerinde var olan bölgesel kalkınmadaki eşitsizliklerin giderilmesi ülkeler için büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kalkınma ajanslarının temel amacı, ülkenin uzun yıllardır çeşitli yöntemlerle üstesinden gelemediği bariz bölgesel gelişmişlik eşitsizliklerini azaltmaktır. Bu da kalkınma ajanslarının bölgelerinde sosyoekonomik görevlerinin ne denli zor ve önemli olduğunu göstermektedir.

Avrupa Birliği’nin bölgesel politikalarının ayrılmaz bir parçası olan bölgesel yönetim, bölgesel politikaların şeffaflığını, etkinliğini, verimliliğini, vatandaş merkezliliğini vb. artırmaktadır. AB’nin bölgesel politikalar bağlamında yerel otoritelerle sık sık etkileşim hâlinde olması, hem yerel otoritelerle ilişkilerin geliştirilmesini kolaylaştırmakta hem de subsidiarite ilkesini öne çıkartmaktadır.

Bölgesel yönetişimin çok düzlemli ve çok aktörlü yapısı, kalkınma ajanslarının sorumlu oldukları bölgelerdeki diğer aktörlerle (yerel yönetimler, üniversiteler, girişimciler, ticaret odaları, STK’lar ve kamu kurumları) etkileşim içinde olmalarını gerekli kılmaktadır. Bu durum, bölgeye yönelik uygulama ve politikaların başarılı olmasında son derece önemli olduğundan, kalkınma ajanslarının bu yönde desteklenmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak; yönetimde ve kamu hizmetlerinin sunumunda yönetim ilkelerine uygun hareket edilmesi, ülkelerde demokrasinin gelişmesine ve pekişmesine yardımcı olacak ve alınan kararların tüm aktörler tarafından meşru görülmesini sağlayacaktır. Ayrıca ülkeler için son derece önemli olan dengeli bir bölgesel kalkınmanın sağlanması, kalkınma ajanslarının koordinatörlüğünde sürece diğer aktörlerin de katılımı ve desteği ile mümkün olabilecektir. Kalkınma ajanslarının sorumlu oldukları bölgelerdeki başarıları ülke kalkınmasına doğrudan etki edeceğinden ajansların ihtiyaç duyduğu konularla ilgili gerekli tedbirlerin alınması da ayrıca önem arz etmektedir.

Bilgi Notu

Makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

Akatay, A. & Harman, S. (2017). *Sivil toplum kuruluşları: Yönetim, yönetişim ve gönüllülük*. Ekin Yayınevi.

Akdoğan, A. A. (2008). *Türk kamu yönetimi ve Avrupa Birliği: Karşılaştırmalı eleştirel bir inceleme*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Akkahve, D. (2004). Bölgesel gelişme planlarının yönetim açısından değerlendirilmesi. K. Çamurcu (Koor.), H. Şentürk, K. Göymen (Yay. Dnş.), *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Yönetişim* içinde (41-74. ss.), Pendik Belediyesi Kültür Yayınları.

Akpınar, R., Taşcı, K., Özsan, M. E. (2011). *Teoride ve uygulamada bölgesel kalkınma politikaları*. Ekin Yayınevi.

Ateş, H. (2004). Modernlik ile postmodernlik arasında kamu yönetimi. G. Erdumlu (Ed.), *Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye* içinde (61-110. ss.), Babil Yayıncılık.

Avrupa Birliği Başkanlığı. *AB bölgesel ve sınır ötesi işbirliği programları*, Yayına Giriş Tarihi: 09.10.2015. <https://cbc.ab.gov.tr/sayfa/165/ab-bolgesel-ve-sinir-otesi-ibirligi-programlari>

Avrupa Birliği Başkanlığı. *Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

Avrupa Birliği Başkanlığı. *Fasıl 22- Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu*, Güncelleme Tarihi: 05.12.2022. https://www.ab.gov.tr/fasil-22-bolgesel-politika-ve-yapisal-araclarin-koordinasyonu_87.html

Badem, H. (2022). Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları. *1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri* içinde (73-74. ss.). Toplumsal Araştırmalar Merkezi.

Bafoil, F. & Kaya, A. (2009). Karşılaştırmalı perspektiften bölgeselleşme süreçleri, endüstriyel yeniden yapılanma ve kentsel yenilenme: Türkiye, Fransa ve Polonya. A. Kaya, F. Bafoil (Der.), *Bölgesel Kalkınma ve Avrupa Birliği: Karabük, Valenciennes ve Katowice Karşılaştırmalı Analizi* içinde (1-13. ss.), Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bakanlar Kurulu. *Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/703)*. Resmi Gazete (3. Mükerrer), 30473, 9 Temmuz 2018.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf>

Bakanlar Kurulu. *Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar (2006/10550)*, Resmi Gazete 26220, 06.07.2006.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060706-1.htm>

Bakanlar Kurulu. *Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar (2008/14306)*, Resmi Gazete 27062, 22.11.2008.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/11/20081122-3.htm>

Bakanlar Kurulu. *Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar (2009/15236)*, Resmi Gazete 27299, 25.07.2009.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090725-5.htm>.

Bakanlar Kurulu. *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (5449 S.K.)*, Resmi Gazete, 26074, 8 Şubat 2006.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>

Bakanlar Kurulu. *Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/641)*. Resmi Gazete, 27958, 08 Haziran 2011.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-9.pdf>

Balcı, G. & Erçakar, M. E. (2018). Bölgesel kalkınma ajanslarının rolü ve etkinliği: Dünya ve Türkiye örnekleri. M. Karagül, L. G. Kaya, O. Sungur (Ed.), *Bölgesel Kalkınma ve Bölge Bilimi Üzerine Yazılar* içinde (335-352. ss.), Nobel Akademik Yayınları.

Başkaya, F. (2015). *Az gelişmişliğin sürekliliği*. Öteki Yayınevi.

Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş toplum*. (Çev: Y. Alogan), Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2013). *Postmodernizm ve hoşnutsuzlukları*. (Çev: İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2014). *Siyaset arayışı*. (Çev: T. Birkan), Metis Yayınları.

Bildirici, S. S. (2010). Küreselleşme, yeni dünya düzeni ve yerelleşme ilişkisi. M. Talas, B. Kara (Ed.), *Dünden Bugüne Küreselleşme Yerelleşme ve Türkiye* içinde (39-45. ss.), Gazi Kitabevi.

Can, H. (2017). *Avrupa birliği hukuku ders kitabı*. Adalet Yayınevi.

Cıngı, M. C. (2007). *Sosyo-politik bir analizle Avrupa Birliği'nin demokratik eksiklikleri*. (Çev: H. İnaç), Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım.

- Corbino, A. & Pennella, G. (2005). Avrupa bağlamında yönetim: İtalya örneğiyle karşılaştırma ve ilintilendirme. *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar içinde* (9-27. ss.), İstanbul Politikalar Merkezi.
- Çiner, C. U. (2016). Çok düzeyli yönetim: yaklaşım ve şart üzerine notlar. *Yerelleşme/Merkezileşme Tartışmaları 9. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (151-161. ss.), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Çukurçayır, M. A. (2013). Bölge kalkınması ve bölgesel yönetim. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu (Ed.), *Yönetişim içinde* (295-318. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Çukurova Kalkınma Ajansı (2008). *2008 yılı faaliyet raporu*. https://www.cka.org.tr/uploads/corporate_reports_v/5dc42b23bc823-2008-yili-faaliyet-raporu.pdf
- Dinler, Z. (2020). *Bölgesel iktisat: Genel olarak ve Türkiye’de bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortaya çıkışı ve azaltılmasına yönelik politikalar*. Ekin Kitabevi.
- Doğan, İ. (2016). Kurumsal iktisat ekseninde bölgesel kalkınma. Z. Mızırak, B. Mercan (Ed.), *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler içinde* (273-290. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Duran, G. & Töre, T. (2018). Bölgesel kalkınmada kümelenme yaklaşımının rolü; Bir sektör örneği. M. Karagül, L. G. Kaya, O. Sungur (Ed.), *Bölgesel Kalkınma ve Bölge Bilimi Üzerine Yazılar içinde* (57-70. ss.), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Efe, M. & Akgül, B. (2011). *Türkiye’de bölgelemenin temel veri alanları ve bölgesel kalkınma model çalışmaları*. Ekin Yayınevi.
- Ekici, S. (2013). Küreselleşme ve siyasal partiler. G. Tuncel (Ed.), *Küreselleşme Uluslararası Sistem ve Siyasi Partiler içinde* (85-120. ss.), Bilsam Yayınları.
- Elmas, G. (2001). *Küreselleşme sürecinde bölgesel dengesizlikler: AB ve Türkiye*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Erçin, E. (2004). *Avrupa Birliği’nin bölgesel politikası*. İktisadi Kalkınma Vakfı.
- Ergun, T. (2015). *Kamu yönetimi: Kuram/siyasa/uygulama*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Eroğlu, H. T. (2013). Kamu yönetiminde hiyerarşi, ağ, piyasa ve aktörler düzleminde yönetim. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu (Ed.), *Yönetişim içinde* (141-168. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Eroğlu, H. T. & Sağır, H. (2016). Merkezileşme-yerelleşme tartışmaları bağlamında kalkınma ajanslarının rolü. *Yerelleşme/Merkezileşme Tartışmaları 9. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (176-184. ss.), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Eryılmaz, B. (2013). *Bürokrasi ve siyaset: Bürokratik devletten etkin yönetime*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- European Association of Development Agencies (EURADA). <https://www.eurada.org/>
- Giddens, A. (2014). *Modernliğin sonuçları*. (Çev: E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları.
- Göküş, M. (2011). *Kamu hizmeti*. Çizgi Kitabevi.
- Gündoğan, E. (2013). Yönetişim: Kavram, kuram ve boyutlar. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu (Ed.), *Yönetişim içinde* (15-57. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Gürbüz, R. (2021). *Türkiye’nin idari yapısı ve kamu görevlileri*. Seçkin Yayıncılık.

- Heywood, A. (2015a). *Siyaset*. (Çev: B. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu, A. Yayla), Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2015b). *Siyasetin temel kavramları*. (Çev: H. Özler), Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2015c). *Siyasî ideolojiler*. (Çev: A. K. Bayram, B. Kalkan, H. İnanç, Ö. Tüfekçi, Ş. Akın), Adres Yayınları.
- İnceci, S. G. (2006). Aday ülkelerin bölgesel sorunları ve Avrupa Birliği'nin yapısal fonları: Bulgaristan, Romanya ve Türkiye. İ. Kalaycı (Ed.), *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler* içinde (435-471. ss.), Beta Basım Yayım Dağıtım.
- İzmir Kalkınma Ajansı (2008). *Avrupa'da kalkınma ajansları*. Tükeltmat A.Ş.
- Kalkınma Bakanlığı (2018). *Avrupa birliğinde kalkınma ajansları*.
<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Avrupa-Birlig%CC%86inde-Kalk%C4%B1nma-Ajanslari.pdf>
- Kapucu, N. & Gündoğan, E. (2013). Yönetişim, ekonomik kalkınma ve demokrasi. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu (Ed.), *Yönetişim* içinde (265-294. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı. *Ajansımız, EURADA icra komitesine seçildi*, Yayına Giriş Tarihi: 15.12.2020.
<https://www.karacadag.gov.tr/haber/1987/ajansimiz-eurada-icra-komitesine-secildi/>
- Karakılçık, Y. (2021). *Yeni bölgeselleşme politikaları ve Türkiye'de bölge kalkınma yönetimi*. Seçkin Yayıncılık.
- Karasoy, H. A. (2013). Çok düzlemlî yönetim. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu (Ed.), *Yönetişim* içinde (319-334. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Kayasü, S. & Yaşar, S. S. (2003). Bölgesel kalkınma ajansları. S. Kayasü, M. Pınarcıoğlu, S. S. Yaşar, S. Dere (Haz.), *Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları* içinde (7-22. ss.), İstanbul Ticaret Borsası (İTO).
- Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S. S., Dere, S. (2003). *Yerel/bölgesel ekonomik kalkınma ve rekabet gücünün artırılması: Bölgesel kalkınma ajansları*. İstanbul Ticaret Borsası (İTO).
- Kaygısız, Ü. (2018). Avrupa Birliği bölgesel politikaları bağlamında bölgesel göçe bakış. M. Karagül, L. G. Kaya, O. Sungur (Ed.), *Bölgesel Kalkınma ve Bölge Bilimi Üzerine Yazılar* içinde (259-271. ss.), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keleş, R. (1994). *Yerinden yönetim ve siyaset*. Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (2013). Yönetişim kavramına eleştirel bir yaklaşım. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu (Ed.), *Yönetişim* içinde (57-71. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Koçak, S. Y. (2010). Avrupa Birliği ve yönetim. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu, H. E. Uğuz (Ed.), *Yönetişim* içinde (465-493. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Kösecik, M. (2006). Yerel ve bölgesel yönetimler açısından Avrupa Birliği bütünleşme süreci ve anayasası. H. Özgür, B. Parlak (Ed.), *Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler* içinde (1-42. ss.), Alfa Akademi.
- Mengi A. & Algan, N. (2003). *Küreselleşme ve yerelleşme çağında bölgesel sürdürülebilir gelişme (AB ve Türkiye örneği)*. Siyasal Kitabevi.

- Mercan, B. (2016). Bölgesel ekonomi teori/yaklaşımların gelişimi ve paradigma değişimi. Z. Mızırak, B. Mercan (Ed.), *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler* içinde (9-26. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Mızırak, Z. & Aydemir, E. N. (2016). Ekonomide mekânsal algı değişimi ve kümelenme yaklaşımı. Z. Mızırak, B. Mercan (Ed.), *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler* içinde (85-115. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Numanoğlu, N. (2004). Avrupa Birliği'nin bölgesel yönetişime ilişkin Türkiye'den beklentileri ve ulusal program. K. Çamurcu (Koor.), H. Şentürk, K. Göymen (Yay. Dnş.), *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Yönetişim* içinde (75-89. ss.), Pendik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özer, M. A. (2006). *Avrupa Birliği yolunda Türk kamu yönetimi*. Platin Yayınları.
- Parlak, B. (2002). Avrupa Birliği perspektifinden merkezi yönetim. B. Parlak, H. Özgür (Ed.), *Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler* içinde (39-72. ss.), Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Reçber, K. (2021). *Avrupa Birliği hukuku ve temel metinleri*. Dora Basım-Yayın.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2017). *Kalkınma ajansları 2017 yılı genel faaliyet raporu*. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0403011615>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2018). *Kalkınma ajansları 2018 yılı genel faaliyet raporu*. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu0203011615>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2022). *İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması SEGE-2022*. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/2022-ilce-sege.pdf>
- Sanlı, L. (2005). *Avrupa Birliği ve demokrasi açığı*. Alan Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (2008). *Global bir bakışla politik sosyoloji*. Everest Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2013). *Demokrasinin sosyolojisi*. Sentez Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (2014). *Global bir bakışla politik sosyoloji*. Sentez Yayıncılık.
- Sayıştay Başkanlığı (2019). *2018 yılı kalkınma ajansları genel denetim raporu*. <https://sayistay.gov.tr/reports/download/3733-2018-yili-kalkinma-ajanslari-genel-denet>
- Sennett, R. (2011). *Yeni kapitalizmin kültürü*. (Çev: A. Onacak), Ayrıntı Yayınları.
- Stilwell, F. J. B. (1980). *Bölgesel iktisat politikası*. (Çev: S. Güran), Akbank Kültür Yayınları.
- Şimşek, A., Cinoğlu, D. Ş., Deniz, T. (2018). Kalkınma ajanslarından ayrılan personelin hareketliliği hakkında bir inceleme. M. Karagül, L. G. Kaya, O. Sungur (Ed.), *Bölgesel Kalkınma ve Bölge Bilimi Üzerine Yazılar* içinde (237-258. ss.), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Taban, S. & Kar, M. (2016). *Kalkınma ekonomisi*. Ekin Yayınevi.
- Toprak, Z. (2014). *Yerel yönetimler*. Siyasal Kitabevi.
- Tülüce, N. S. (2016). Yeni ekonomik coğrafya: Krugman ve sonrası. Z. Mızırak, B. Mercan (Ed.), *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler* içinde (51-84. ss.), Çizgi Kitabevi.
- Uçkan, Ö. (2013). Politika yapım süreci ve yönetişim: Türkiye'de bilgi toplumu ve bilgi ekonomisi politikalarının üretiminde yönetişim fobisi. M. A. Çukurçayır, H. T. Eroğlu (Ed.), *Yönetişim* içinde (103-139. ss.), Çizgi Kitabevi.

Uzun, T. & Kurt, H. (2002). Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Türkiye'de yerel yönetimler ve sorunları. B. Parlak, H. Özgür (Ed.), *Türkiye'de Yerel Yönetimler içinde* (73-98. ss.), Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Zeren, H. E., Sevinç, E. B., Gül, S. (2016). Küreselleşme bağlamında bölgesel örgütlerin yerel özerkliğe etkisi. *Yerelleşme/Merkezileşme Tartışmaları 9. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (176-184. ss.), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Resmi Gazete, 30474, 10 Temmuz 2018. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>

4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Resmi Gazete, 30479, 15 Temmuz 2018. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf>

EXTENDED ABSTRACT

Globalization is an important feature which affects every aspect of our lives. While globalization comes into prominence in the economic field, its impact is intensely felt in the political, cultural, technological and directorial fields. With globalization, localization has gained importance and the offering of public services, by organizations that are close to citizens, has come into prominence. On the other hand, the “new regionalism” approach, which developed in the 1990s, focused on local dynamics.

The essence of governance is the cooperation and the unity between public-private sectors and civil society organizations. Therefore, governance emphasizes a multi-actor management. The regional governance, which is the common dimension of the governance approach, aims to carry out the regional development in accordance with the governance principles. In this context, one of the most important actors of the new regionalism approach and understanding of regional governance, at the regional level, are the regional development agencies, which are the subject of this study. The main purpose of the agencies is to reduce the development disparities between regions, which is one of the most important problems that the countries face. As a matter of fact, even though this problem threatens almost all the countries, the regional development disparities are very evident in some countries such as Turkey. Therefore, the main purpose of this study, in which one of the qualitative research methods the document analysis technique was used, is to examine the emergence, development and effectiveness of development agencies, which are widely seen in the world, especially in Europe and Turkey.

Taking measures to reduce interregional development disparities in Turkey has gained even more importance with the European Union membership process. In this context 2 agencies in 2006, 8 agencies in 2008 and 16 agencies in 2009 were established with the 25.01.2006 dated and 5449 numbered “Law on the Establishment, Coordination and Duties of the Development Agencies”. With the transition to the Presidential Government System in Turkey, some regulations have been established in order for the development agencies to adapt to the constitutional amendments. In this context; the Article 17/5 of the Decree-Law Number 703 published on the July 9, 2018 dated and 30473 (3rd duplicate) numbered Official Gazette abolished many articles of the 03.06.2011 dated and 641 numbered decree under the Law on Organization and Duties of the Ministry of Development. In addition, with the Article 17/5 of the Decree-Law Number 703, the name of the Law Number 5449 was changed from “Law on the Establishment, Coordination and Duties of the Development Agencies” to “Law on Services of the Development Agencies” and many regulations were made to the aforementioned law. With the Article 387 of the Presidential Decree Number 1 dated 10.07.2018, the development agencies were gathered under the roof of the General Directorate of Development Agencies which was formed within the Ministry of Industry and Technology. The procedures and principles related to the establishment, duties and coordination of the development agencies are regulated between the Articles 184 and 207 of the Presidential Decree Number 4 dated 15.07.2018. In Article 184 of the Decree, it was specified that the tasks of the development agencies were “in line with the policies determined by the President, to accelerate regional development disparities, to ensure the sustainability of development, to reduce inter-regional and intra-regional development disparities by enhancing cooperation between the public sector, private sector and non-governmental organizations and ensuring the appropriate and effective use of the resources and activating local potentials”.

Currently, 26 development agencies throughout Turkey fulfil their socio-economic duties within the regions they are responsible for. In this context, since the success of the development agencies in their region will directly affect the development of the country, it is important to take the necessary measures on the matters that the agencies need. As a matter of fact, it should not be forgotten that if the development agencies are successful, the country will eliminate the very obvious inter-regional development problems that it has not been able to overcome with various practices over the years.

The multi-layered and multi-actor structure of regional governance requires the development agencies to interact with other actors (local governments, universities, entrepreneurs, chambers of commerce, non-governmental organizations and public institutions) that are within the regions they are responsible for. Since this situation is extremely important for the success of the practices and policies of the region, the development agencies should be supported in this direction. As a matter of fact, ensuring a balanced regional development, which is extremely important for countries, will be possible with the participation of other actors in the process, under the coordination of the development agencies.